

УДК 351.713

Жук О. І., Проданова І. І., Летюк Л. В.

ПРОБЛЕМИ В АДМІНІСТРУВАННІ ПОДАТКУ З ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

У статті розглянуто основні проблеми в адмініструванні податку з доходів фізичних осіб (ПДФО) в Україні та можливі шляхи їх вирішення. Обґрунтовано необхідність повернення до прогресивної системи оподаткування доходів фізичних осіб. Запропоновано впровадження диференційованої ставки оподаткування ПДФО в залежності від розміру отриманого місячного доходу.

Ключові слова: податок, доход, фізична особа, диференційована ставка.

I. Вступ. Податок з доходів фізичних осіб (ПДФО) має важливе фінансове значення для нашої держави, оскільки є основним джерелом формування місцевих бюджетів, а його частка в доходах Зведеного бюджету з року в рік зростає. Зокрема, в Івано-Франківській області з 2005 р. по 2009 р. питома вага цього податку в доходах місцевих бюджетів зросла на 6,5 відсоткових пункту і складає 58,3 %. Якщо питома вага ПДФО в доходах Зведеного бюджету України в 2008 р. складала 15,4 %, то у 2009 р. цей показник уже становив 16,3 % [1, 2, 3].

Проблематиці адміністрування ПДФО присвячено публікації в літературі наукового спрямування та у професійних прикладних виданнях. Можна виокремити праці таких науковців-практиків як О. Василик, В. Вишневський, М. Дем'яненко, С. Каламбет, П. Лайко, А. Соколовська, І. Чугунов, С. Юрій та ін. Загальновідомі три підходи до оподаткування доходів громадян: прогресивна система, коли ставка оподаткування збільшується в міру зростання суми доходу; регресивна – коли ставка зменшується при зростанні доходів; пропорційна – коли ставка оподаткування незмінна, незалежно від обсягу доходів. Не існує єдиної думки, яка із систем оподаткування доходів громадян більш досконала, тому дане питання залишається актуальним і потребує вирішення.

II. Постановка завдання. Дослідження має на меті окреслення існуючих проблем в адмініструванні ПДФО та обґрунтування необхідності повернення до прогресивної системи оподаткування доходів фізичних осіб в Україні.

III. Результати. Видатний британський вчений У. Петті в середині XVII ст. стосовно утримання податку на одну особу зауважив: якщо вестимуться точні підрахунки кількості мешканців певної території, то цей податок можна збирати легко, швидко й дешево. Однак, не зважаючи на те, що в сучасній українській державі немає суттєвих проблем з підрахунком кількості жителів країни, до повного вирішення питання про сплату та адміністрування податку з доходів фізичних осіб дуже далеко [4, с. 42].

За роки незалежності система оподаткування доходів населення в Україні зазнала серйозних змін. До 2004 р. використовувалась прогресивна система оподаткування доходів громадян, відповідно до Закону України від 05.07.91 р. № 1306-XII "Про прибутковий податок з громадян України, іноземних громадян та осіб без громадянства" [5] та Декрету Кабінету Міністрів України від 26.12.92 р. № 13-92 "Про прибутковий податок з громадян" [6] зі шкалою оподаткування від 10 % до 40 %.

Починаючи з 2004 р., згідно із Законом України від 22.05.2003 р. № 889-IV "Про податок з доходів фізичних осіб" [7], реалізується пропорційний підхід до оподаткування доходів фізичних осіб, при цьому основною ставкою цього податку визначено 15 %. Така система оподаткування фізичних осіб дещо спростила адміністрування ПДФО (раніше – прибутковий податок з громадян), водночас вона є менш соціально справедливою, оскільки не враховує розмір доходу громадян.

Основний недолік ПДФО на сучасному етапі розвитку економіки України полягає в суперечливості податкового законодавства й економічних відносин, які склалися в суспільстві. Потенційна межа нерівності доходів населення висока, проте фактично застосовується пропорційний ПДФО, перерозподільні властивості якого незначні. Аналіз результатів і наслідків реформи ПДФО в Україні засвідчив, що водночас зі зниженням прогресивності ПДФО не було дотримано принципу фінансової нейтральності реформи, основними бенефіціаріями якої стали верстви населення з ви-

сокими доходами, оскільки саме на цю категорію громадян податкове навантаження зменшилось [8, с. 34].

Таким чином працівники бюджетної сфери, сільського господарства, а також значна кількість громадян, які працюють в державних, комунальних підприємствах, приватних компаніях та отримують низьку заробітну плату, сплачують податок в таких же пропорціях, як і високооплачувані представники бізнесу, народні депутати, державні службовці вищих категорій.

Соціальна несправедливість в оподаткуванні доходів фізичних осіб стала особливо відчутною в умовах економічної кризи, яка охопила Україну. Подорожчання продуктів харчування, медикаментів, житлово-комунальних тарифів, тарифів на проїзд у транспорті відчутно вдарило по добробуту громадян, які отримують заробітну плату нижче середньої (2280 грн. – станом на серпень 2010 р.) [3].

Зниження рівня доходів більшості громадян України зумовлює скорочення попиту на широку групу товарів, які виробляються в Україні, що у свою чергу призводить до спаду темпів розвитку економіки держави.

Зважаючи на порушення принципу соціальної справедливості, у Верховній Раді України неодноразово шляхом внесення законопроектів ініціювалось питання реформування системи оподаткування доходів фізичних осіб.

Повернення до прогресивної системи оподаткування доходів фізичних осіб передбачалось, зокрема, законопроектом від 09.07.2009 р. № 4807, де пропонувалось застосувати ставки оподаткування в розмірі 5 %, 10 %, 15 %, 20 %, 25 % і 30 %, в залежності від величини місячного доходу [4, с. 42]. Однак зазначений законопроект залишився нереалізованим.

Не врегульовує це питання й Податковий Кодекс України, у статті 167 якого зазначено, що ставка податку становить 15 % бази оподаткування, а якщо загальна сума отриманих платником податку у звітному податковому місяці перевищує десятикратний розмір мінімальної зарплати, встановлені законом на 1 січня звітного податкового року, ставка податку становить 17 % суми перевищення, з урахуванням податку, сплаченого за ставкою 15 %. Навіть з урахуванням цієї норми має місце соціальна несправедливість в оподаткуванні доходів фізичних осіб.

Запровадження єдиної ставки оподаткування не забезпечило повноти оподаткування до-

ходів, залишаються значними тіньові виплати зарплат. За оцінками Пенсійного фонду, більшість людей формально документами отримують місячну зарплату нижче 500 грн.

Аналіз міжнародної практики оподаткування свідчить, що протягом останніх 20 років у більшості країн світу було проведено різномасштабні реформи як системи оподаткування в цілому, так й її окремих елементів. Найістотніші зміни відбулися в системі оподаткування доходів населення – у напрямі зниження прогресивності податків, розширення бази оподаткування, спрощення системи й процедур адміністрування персонального прибуткового податку [8, с. 34].

З 1980 р. по 2005 р. середнє значення максимальної ставки прибуткового податку знизилось з 62 % до 36%. Цей процес спостерігався у країнах з різним ступенем розвитку [9].

Інша глобальна тенденція – скорочення прогресивності у ставках прибуткового податку, тобто розрив між максимальними і мінімальними ставками в системах з прогресивним оподаткуванням зменшується.

У звіті Європейської комісії “Податкові тенденції в ЄС” зазначено, що один з основних реформаційних заходів у більшості країн ЄС полягає у прямій підтримці купівельної спроможності громадян шляхом зменшення податкового навантаження з прибуткового податку. При цьому, зменшення навантаження відбулося в основному за рахунок збільшення вирахувань (звільнень) з бази оподаткування, а не шляхом зменшення податкових ставок. Такий підхід реалізовано з міркувань рівності та справедливості оподаткування, для підтримки купівельної спроможності громадян з низьким рівнем доходу з метою стимулювання їхнього споживання [1, с. 34].

Відомі вчені К. Макконелл та С. Брю наводять аргументацію прихильників концепції платоспроможності, що є основою реалізації прогресивної системи оподаткування. Основна позиція: рівень оподаткування повинен залежати від конкретного доходу та рівня добробуту, тобто окремі особи з більш високими доходами мають сплачувати більш високі податки – як в абсолютному, так і у відносному виразі, ніж ті, хто має скромні доходи. Їх підтримують деякі вітчизняні фахівці, які також вважають, що фіксована ставка не враховує значного розриву в рівнях оплати праці громадян [4, с. 43].

Прогресивна шкала оподаткування має економічне обґрунтування й застосовується в більшості країн світу, на відміну від плоскої шкали оподаткування, яка у світовій практиці є винятком. Так, у Франції оподаткування сягає 56 %, в Китаї встановлені ставки в розмірі 5 – 45 %, в Чехії – 15 – 32 %, в Польщі – 19 – 50 %. В США верхня планка прибуткового податку дорівнює 39,6 %, а нижня – 15 %. Отже в розвинутих країнах прибутковий податок є прогресивним, нижній і верхній рівень відрізняються, як правило, у 2 – 8 разів.

В Парламент Республіки Казахстан внесено законопроект “Про внесення змін і доповнень в деякі законодавчі акти Республіки Казахстан з питань оподаткування”, яким пропонується впровадження прогресивної шкали індивідуального прибуткового податку. Нововведення має на меті реалізацію принципу справедливості оподаткування. В законопроекті пропонується шкала складає 10 %, 15 % і 20 % [10]. У Російській Федерації також порушується питання про необхідність заміни плоскої шкали оподаткування, яка діє з 2001 р. прогресивною. В Державну Думу внесено законопроект “Про внесення змін у статтю 224 частини другої Податкового кодексу Російської Федерації”. Зміни передбачають саме впровадження прогресивної шкали ПДФО [11].

Тож потреба у поступовому та послідовному реформуванні існуючого механізму функціонування ПДФО очевидна. З огляду на це, пропонуємо диференціювати ставку оподаткування по ПДФО в залежності від отриманого місячного доходу, передбачити її розмір, зокрема, в межах від 5 % до 20 % (табл. 1). За ставкою 5 % пропонується оподатковувати громадян з низькими доходами, а максимальна ставка оподаткування на порядок нижча середньоєвропейського рівня прибуткового податку, який складає 37,2 % [12].

IV. Висновки. Податки, в тому числі й ПДФО, беруть активну участь у перерозподілі валового внутрішнього доходу країни, а тому є складовою загального процесу відтворення всієї економічної системи й важливим елементом ефективності виробничих відносин. Зaproвадження представленої диференційованої ставки оподаткування по ПДФО в залежності від отриманого місячного доходу буде не тільки впливовим інструментом державної політики у сфері концентрації бюджетних коштів та перерозподілу доходів населення, але й забезпечуватиме дотримання принципу соціальної справедливості; посилення соціального захисту громадян в умовах фінансової кризи; детінізацію виплати заробітної плати тощо.

Таблиця 1

Шкала диференційованої ставки оподаткування по ПДФО в залежності від отриманого місячного доходу

Обсяг місячного доходу	Ставка ПДФО. %
до 3 тис. грн.	5
3 тис. грн. – 6 тис. грн.	10
6 тис. грн. – 10 тис. грн.	15
10 тис. грн. – 20 тис. грн.	17
більше 20 тис. грн.	20

1. Офіційна Інтернет-сторінка ДПА України. – [Електронний ресурс] - Режим доступу <http://www.sta.gov.ua>

2. Офіційна Інтернет-сторінка ДПА в Івано-Франківській області. – [Електронний ресурс] – Режим доступу <http://www.odpa.if.ua>

3. Офіційна Інтернет-сторінка Державного комітету статистики України. – [Електронний ресурс] - Режим доступу <http://www.ukrstat.gov.ua>

4. Мірошниченко О. “Плюси” та “мінуси” потенційного повернення до диференціації оподаткування доходів громадян // Вісник податкової служби України. – 2010. – № 10. – С. 42–45.

5. Електронний ресурс – Режим доступу <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1306-12>

6. Електронний ресурс – Режим доступу http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KMD92013.html

7. Електронний ресурс – Режим доступу <http://www.dpa.dp.ua/section.phtml?11=21&12=118&13=8999&arc=1>

8. Швабій К. Оподаткування доходів населення: проблеми науки та практики. – Ірпінь.: Вид-во Нац. ун-ту ДПС України, 2009. – 296 с.

9. Електронний ресурс – Режим доступу http://www.expert.ru/printissues/expert/2010/14/horosha_dlya_bydzheta/

10. Електронний ресурс – Режим доступу <http://uchet.kz/news/detail.php?EID=18828>

11. Електронний ресурс – Режим доступу <http://www.newsland.ru/News/Detail/id/468393/>

In the article basic problems are considered in administration of tax from the profits of physical persons in Ukraine and possible ways of their decision. The necessity of returning is reasonable to the progressive tax system of physical persons profits. Introduction of the differentiated rate of tax ation of profits physical persons is offered depending on the size of the got monthly profit.